

PAGINA 2

Het stille wonder van een meisje

PAGINA 4

De actualiteit van Jan van Ruusbroec

PAGINA 8

Juliana verdient Haags vredesbeeld

EN VERDER: Ex-dakloze over stille nachten ■ Kerken beoefenen de stilte ■ Veel vrijwilligers voor goede doelen ■ In Memoriam: Leonard Cohen

De wereld staat stil

Kerst 2016: Tijd voor verstilling

Kerst is de tijd dat de wereld even stilstaat. We kijken terug, maken de balans op van het afgelopen jaar, ruimen het bureau op en bedenken goede voornemens. In dit kerstnummer staan we stil bij deze weldadige stilte die we, te midden van de hectiek van het wereldgebeuren, hard nodig hebben. Kerst is een tijd om te reflecteren op de betekenis van Jezus' geboorte, ons leven en de toekomst van onze stad, land en de wereld.

Kerst: tijd voor bezinning over de gedachten en geluiden die overal een weg zoeken en hun sporen achterlaten.

Nigeriaanse kerststal in klooster Westeinde

Het Stadsklooster aan het Westeinde heeft misschien wel de grootste en meest gevarieerde verzameling kerststallen van Nederland. Broeder Frans heeft er wel duizend gekregen, gekocht of zelf gemaakt. De tentoonstelling is uitgegroeid tot een heus pelgrimsoord. Bezoekers uit heel het land 'zien' er het kerstverhaal vanuit nieuwe perspectieven. Neem de stal in het teken van vluchtelingen. 'Die mensen maken hetzelfde mee als Jozef en Maria: ze zijn verdreven uit hun huizen en zoeken een nieuwe, warme plek om te verblijven.'

DINSDAG 27 T/M 29 DECEMBER EN 3 T/M 5 JANUARI, 13-16 UUR. OP DONDERDAGEN 16:15-17 UUR, MUZIEK IN DE KAPEL. WESTEINDE 101.

Abonnement op KDH?

- Maandelijks portie inspiratie gemakkelijk per post thuisbezorgd.
  - 10 nummers voor € 19,50.
- Opgave: info@kerkinderhaag.nl of 06 30 164 820

Kerstnacht in de Grote Kerk

'Het gevoel van Kerst'. Dat is het thema van de kerstnachtdienst in de Grote Kerk dit jaar. De viering trekt

elk jaar honderden bezoekers van uiteenlopende levensbeschouwing. 'Voel je welkom met alle, misschien wel gemengde gevoelens, waarmee je deze Kerst beleeft', nodigt de organisatie uit. Het is een bijeenkomst met kerstliederen, dans, een saxofoonkwartet, orgel, verhaal en woord, kaarslicht. Glühwein, koffie, thee en chocola na afloop.

ZATERDAG 24 DECEMBER, 22 UUR.

Arie de Ruijter staat stil bij lekker eten

De kaasboer beveelt Bach aan: 'Gij zult genieten!'

INTERVIEW Natuurlijk is Kerst niet primair een eetfeest. Toch kun je het verdedigen dat je juist met Kerst stilstaat bij lekker eten. Kaasboer Arie de Ruijter heeft zelfs een elfde gebod uitgevonden. Hij ziet 'genieten' als opdracht.

Arie en Mennie de Ruijter verkopen kaas. En noten, olijven, delicatessen, wijn. Als ik iets bij ze koop (ik hoef alleen maar te zeggen: 'die ene graag', en ze pakken feilloos mijn lievelingskaasje), krijg ik altijd een muziektip van Arie mee. Vaak ook een opdracht: dat ik vooral moet genieten. Soms citeert hij een regel uit de Psalmen. Wie is deze vrolijke kaasboer aan de Elandstraat eigenlijk? Hij werd geboren op Scheveningen, in een hervormd gezin. Al vrij jong wist hij wat hij wilde: werken, verkopen.

'Nun komm, der Heiden Heiland. Je hoort: Hij komt eraan!'

Hij ging de praktijk in en was dag en nacht in touw. 'Ik was een tiener, maar ik verdiende al snel meer dan mijn vader.' Toen ontmoette hij Mennie, die uit een ondernemersgezin kwam. Zij was gereformeerd. Eén en één is twee: Arie werd gereformeerd, ze trouwden en begonnen samen een winkel met brood, melk en kaas.

Bezeten van klassiek

'Ik hou van mensen en ik houd van mijn vak', zegt hij. 'Ik probeer altijd iets extra's mee te geven. Sowieso maak ik

Arie de Ruijter: 'Ik probeer altijd iets extra's mee te geven.'

graag grappen. Soms word ik een beetje grappig, dan stuurt Mennie me weer bij. Als ik weet dat iemand van muziek houdt, wijs ik hem of haar op concerten of mooie uitvoeringen. Ik heb al diverse klanten geattendeerd op een film over de Matthäus Passion. Of ik zeg: cantate BWV 61 van Bach, die moet je eens beluisteren! *Nun komm der Heiden Heiland. Je hoort: Hij komt eraan!* De Ruijter is bezeten van klassieke muziek en zingt zelf. Soms barst hij achter de toonbank los in een zangregel, ter illustratie van een mooi stuk. 'Laatst begon ik zomaar tegen een klant over een vioolconcert. Zegt die man: hoe weet u dat ik violist ben? Dat wist ik niet, ik voel hoe zo'n ontmoeting loopt en haal het dan uit de kosmos ofzo.'

Lekker knuffelen

De Ruijter spoort zijn klanten graag aan om het ervan te nemen. 'Ken je het

elfde gebod?', vraagt hij dan. 'Dat is: Gij zult genieten!' Dat kan soms aanleiding zijn voor een gesprek. 'Er was een man die meteen alle tien geboden begon op te dreunen. Ah, u bent ingevoerd, zei ik. Maar hoe doet u dat nou met: "Gij zult niet begeren"? Je bent toch wel eens gewoon jaloers?'

'Op zaterdag kies ik een mooie wijn uit'

Ergens van genieten was niet altijd vanzelfsprekend. Toen De Ruijter als jochie op zondag bij zijn grootouders op bezoek ging, kocht hij een keertje onderweg een lekkerbekje. 'Wat voelde ik me schuldig! Op zondag, en dan zo-

Lees verder op pagina 2

‘Gegroet Maria, je bent begenadigd, de Heer is met je’

Kerst, het stille wonder van een meisje

MEDITATIE Waarom is het goed aandacht aan Maria te besteden? Ze krijgt hemelse aandacht, ondanks haar ‘nederige staat’. En dat maakt haar sprakeloos.

MIJN BESTE MANNEN ZIJN vrouwen’, zei William Booth, stichter van het Leger des Heils. Binnen de wereldkerk is die ontdekking nog geen gemeengoed. Het is daarom goed in deze Adventstijd Maria eens naar voren te halen. Zonder moeder geen geboorte, zonder haar geen Messias, zonder vrouwen geen ‘kerkvaders’. En geen *Kerk in Den Haag* als Maria haar fiat (Lucas 1:38) niet had gegeven. Met Maria is het begonnen.

In haar bereidheid de Heiland te ontvangen en in de wereld binnen te dragen wordt Maria vaak gezien als ‘voorbeeldig’ gelovige bij uitstek. Zij is zinnebeeld van de kerk die het Woord ontvangt en door de eeuwen heen de lofzang gaande houdt. Des te bevreemdender, dat juist de vrouwen in de grote kerkfamilies naar het tweede plan verbannen werden. In de feministische theologie wordt geprobeerd Maria te bevrijden van haar verguldsel, zodat ze ook voor gewone vrouwen een bevrijdende betekenis kan krijgen. Ook mannen kunnen, als het over ware ontvankelijkheid en dienstbaarheid gaat, een voorbeeld aan haar nemen. De aankondiging (annunciatie) van de engel Gabriël aan Maria is in de schild- en beeldhouwkunst op vele wij-

zen verbeeld. Mij treft steeds dat de iconen en fresco’s bijna altijd verstillde momenten zijn. De wereld staat even stil: heiligheid raakt ons aan. Ik zeg ons, want zelf verstil je onwillekeurig ook. Zeker, de evangelist levert ons woorden van Gabriël over.

‘Gegroet Maria, je bent begenadigd, de Heer is met je’.

Maar dit spreken verbreekt de stilte niet. Het is het hart dat luistert, het hart dat geraakt wordt door die innemende werkelijkheid: ‘begenadigd’! Niet omdat Maria een zondeloze maagd is krijgt ze hemelse aandacht. Dat ze gezien wordt in haar nederige staat, dat de Eeuwige naar haar omziet, dat maakt haar sprakeloos.

Er is ook schrik, de hemel raakt immers de aarde. Wat mag het betekenen, een begenadigd mens zijn? ‘De kracht van de Allerhoogste die je overschaduwet’? Hoe oud zal ze geweest zijn, onze Maria. Zestien zeggen sommigen, laat het een paar jaar schelen, dan nog. Ze is nog bezig zichzelf te ontdekken en probeert eraan te wennen dat ze is uitgehuwelijkt. Maar Lucas vertelt dat de hemel niet ver is waar mensen eten en drinken, huwen en ten huwelijk worden gegeven. ‘Begenadigd’ ben je, Maria. Door haar oogleden kijkt Maria naar de engel – of kijkt ze naar

‘De Annunciatie’. Fresco van Spinello Aretino (14de eeuw). Bisschopsmuseum in Arezzo.

binnen – en iets van een sceptische glimlach om haar mond. Ik? Een koningskind ontvangen en dragen? Wat wordt er veel gezegd in de stil gezette wereld van Spinello Aretino.

Genade bevrijdt

Na de verstilling en de verwondering deelt Maria haar geheim met Elisabeth. Dan klinkt het lied – dat wij als ‘Magnificat’ kennen – van een fiere

vrouw. Daarin wordt bezongen dat alle verhoudingen worden omgekeerd. Heersers worden van de troon gestort, geringen krijgen aanzien. Woorden uit de lofzang van Hanna (1 Samuel 2), een vrouw in de marge die ook ervaren had dat God er is voor kleine mensen. Kortom, hier wordt bezongen dat de hemel de aarde niet alleen raakt, maar ook transformeert. Ja, in de Schrift zijn de vrouwen voorzangers en voor-

gangers. Seismografen van het rijk dat komt. ‘Vrouwen en mannen horen zijn stem... bidden en dienen en zeggen hem voort’, (lied uit Iona).

Na het ‘Magnificat’ horen we weer over Maria als ze met Jozef naar Bethlehem gaat en haar eerstgeborene baart. Een ‘bijzonder kind’, verkondigt de engel die ‘opeens’ bij de herders stond. In het duister komt hij uit hun dromen om de mannen van de rafelrand te verkondigen dat er een redder, een Messiaanse bondgenoot is geboren.

De wereld staat even stil: heiligheid raakt ons aan

Het moet een wonderlijke kraamvisite geweest zijn voor Maria. Wat ze in de stilte had ontvangen, in dat gebeuren tussen droom en werkelijkheid, wordt uitgesproken door de herders. ‘Een redder, de messias, de Heer!’ Grote woorden zijn het, vergezichten waar ze zich nog nauwelijks aan durft wagen. Ik zie haar daar weer zitten zoals bij Gabriël, de ogen geloken en een lichte glimlach. In al het rumoer om haar heen ervaart ze diepe vrede en ze denkt na over hun woorden. Ze is een begenadigd mens, dat is om stil van te worden.

ROB VAN ESSEN

advertenties

Engelen & Spoor

UITVAARTVERZORGING

Gericht naar uw persoonlijke wensen

Verzorgen en hulp bij verzekeringen en deposito's

Diverse uitvaartcentra beschikbaar, o.a. 'Sorghvliet', Groot Hertoginnelaan, 's-Gravenhage

Kantoor

Jan van Nassaustraat 110, 's-Gravenhage

Tel. (070) 350 7000

(dag en nacht)

info@engelenenspoor.nl

www.engelenenspoor.nl

Van Der Helm

uitvaartzorg

persoonlijke begeleiding bij uitvaarten... van mens tot mens...

070 - 335 03 97 - www.vdhuz.nl

Firma A. H. Kerkhof & Zn

Uitvaartzorg sinds 1892

Dienstverlening op maat door uitvoering van:

- levensbeschouwings- en geloofsgebruiken en individuele wensen

Uitvaartcentra

- Sorghvliet** Groot Hertoginnelaan 1

- Waldeck** Oude Haagweg 28

- Nootdorp** Veenweg 14

of uitvaartcentrum naar uw keuze

Thuisopbaring volgens uw wensen met de juiste zorg en middelen

Groot Hertoginnelaan 227
2517 ET 's-Gravenhage
firma@kerkhof-uitvaartzorg.nl

070 345 16 76

www.kerkhof-uitvaartzorg.nl

Zorgvuldige aandacht en professionaliteit, al vier generaties een familietraditie

Kaasboer

Vervolg van pagina 1

maar op straat een visje eten. Maar inmiddels erkent hij dat hij wel iets Bourgondisch heeft. ‘Ik geniet van lekker eten, mooi servies, van theater, concerten, een dagje naar de sauna, van lekker knuffelen. Op zaterdag kies ik een mooie wijn uit, voor 's avonds. De volgende dag neem ik die

Toneel: ‘Moord in de kerststal’

Toneelgroep ‘Haag’ treedt op met een nieuw kerstspel. Het heet: ‘Moord in de kerststal – een vrolijke en swingende familievoorstelling voor acht jaar en ouder’. Arjan Ederveen, een van de zestien spelers en plotschrijver, liet zich inspireren door misdaadromanschrijfster Agatha Christie. Wanneer Jozef en Maria geen onderdak vinden, de drie wijzen verdwalen en schaapherders de tel kwijtraken, daalt engel Gabriël neer om orde op zaken te stellen. In de stal ontdekt hij iets vreselijks.

VRIJDAG 9 T/M 11 DECEMBER, 20:15 UUR, € 12,50. THEATER DE VAILLANT, HOBBEA STRAAT 120.

JOHAN WASSENAAR
VOETBEDDEN-OP-MAAT EN SCHOENEN

Prins Hendrikstraat 132 2518 HX Den Haag 070 363 75 19
info@johanwassenaar.nl www.johanwassenaar.nl

fles dan nog eens in mijn handen en zegt tegen mijn vrouw: lekker was-ie hè?’

Aan het einde van mijn bezoek bij de De Ruijters thuis, duikt Arie in zijn boekenkast. ‘Hier, deze boeken moet je lezen, ik krijg ze wel een keertje terug.’ Ik krijg drie boeken over beroemde musici te lezen. Inderdaad – Arie geeft altijd iets extra's mee.

MARGOT C. BERENDS

Kerst met rapper en engelen in de Schilderswijk

Het is een bijzondere traditie met veel bekijks geworden: de uitvoering van het kerstverhaal op het Oranjeplein in de Schilderswijk. Aan het kerstspel doen acteurs mee. Dit jaar zingt een engelenkoor in de vele talen van de Schilderswijk. Een rapper vertelt het verhaal. Doel is ‘het kerstfeest niet alleen te vieren binnen kerkgebouwen maar de betekenis ervan uit te beelden voor en met bewoners van de Schilderswijk’. Organisatie: Roeleke Meijer, Marcel van Dam, Siep Hoogland.

ZATERDAG 19 DECEMBER, 17 EN 19 UUR.

Zweedse Kerst op Lange Voorhout

Elk jaar ontsteekt de ambassadeur van Zweden op 13 december, op het Lange Voorhout, de lichtjes van een kerstboom, een geschenk van de ambassade. In Zweden wordt die dag het feest gevierd van Sint Lucia, patrones van handwerkers, wier naamdag in de late Middeleeuwen verbonden werd aan de terugkeer van het licht ('Lucia' betekent 'licht'). Voor de invoering van de gregoriaanse kalender werd op die datum de kortste dag gevierd, het midwinterlichtfeest. Bij het Haagse lichtfeest komen wit uitgedoste meisjes met kronen van kaarsen langs. In Zweden wekken de jongste dochters, 'Luciabriden', hun gezinsleden met Lucia-liedjes en lekkers. Tegenwoordig markeert het feest het begin van de kerstperiode. Feest met muziektredens, koren, bisschopswijn en chocomelk.

DONDERDAG 8 DECEMBER, 17:30-19 UUR. LANGE VOORHOUT.

Adverteren in Kerk in Den Haag?

> MAANDBLAD EN WEBSITE

Vraag naar de mogelijkheden:
Tel. 06 34 00 91 24 (Eric van den Berg). E-mail:
adverteren@kerkindenhaag.nl

Reinboud Schoemaker,

LETSELSCHADE ADVOCaat

Uw letsel mijn zorg

070 - 40 43 34 6

ADVOCaat@REINBOUDSCHOEMAKER.NL
WWW.REINBOUDSCHOEMAKER.NL

Ex-dakloze Lucas over stille nachten in een Haagse bos:

‘Heerlijk om daar alleen te zijn’

INTERVIEW Lucas liep overdag op straat en sliep ’s nachts in een tentje, in een doodstil donker bos ergens in Den Haag. Hij had het nodig. Er was al genoeg onrust in hemzelf en om hem heen.

LUCAS IS DRIE JAAR DAKLOOS geweest en woont sinds een week in een flatje. In een afgelegen parkje (‘Hier zat ik vaak, heerlijk rustig’) kijkt hij terug op de nachtstille die hij in de Haagse buitenlucht beleefde. ‘Ik heb een tijd op een bootje geslapen en daarna had ik een tentje in een bos. Dat was mijn stekkie. Als je op straat loopt, heb je steeds mensen om je heen. Soms moet je alleen zijn om tot je eigen dingen te komen. Ik had die stilte ’s nachts nodig. Ik had al genoeg onrust in mijn hoofd: dakloos, problemen, je wilt dingen of jezelf veranderen. Dan moet je rust hebben om tot zelfbezinning te komen.’

Naaktslakken

Was dat niet eenzaam, zo alleen in een stil en donker bos? Lucas: ‘Nee. Ik ken veel mensen en heb die ook nodig. Gelukkig had en heb ik nog steeds de keuze: zoek ik ze op of niet? Dan is het heerlijk om af en toe alleen te zijn. Niemand valt je lastig, je hebt je rustmoment. Als het regende kon ik lekker een boekje lezen in mijn tentje. Dat kan niet als je in de Kessler of bij het Leger des Heils slaapt, daar moet je om acht uur uit.

Ik kon nooit goed slapen op die slaapzalen. Er was herrie, er komen mensen

Sunny Court (Laan van Meerdervoort), een parkje waar Lucas graag zat en zit.

FOTOGRAF: MARGOT C. BERENDS

laat binnen met krakende plastic tassen, ze maken ruzie, ze snurken. Ook al vroer het, dan vond ik het toch lekker om alleen buiten te zijn. Bovendien: als je bij die instellingen slaapt krijg je juist problemen. Je hebt steeds dezelfde

mensen om je heen, je gaat elkaar irriteren. Daar had ik geen last van.’ In de stilte van de natuur ging er voor Lucas ■ een echt stadsmens ■ een wereld open. ‘Ik heb dingen zien gebeuren! Ik heb hier in dit parkje een ek-

ster gezien die voedsel verstopte onder grashopen; er was net gemaaid. Hij vloog weg met één boterham en kwam later terug om de rest te halen. Daar zat ik dan naar te kijken, anderen zagen het niet. In het bos zag ik

naaktslakken, eentje zat een andere, dode naaktslak leeg te zuigen. Van die rare dingen. Normaal zie je dat niet eens op National Geographic. Ik had daar vroeger helemaal geen oog voor. Ik ben echt van de stilte gaan genieten.’

Kerstboompje

Met veel geduld, hulp van instanties en straatpastores plus het vermogen zich aan zijn goede voornemens te

‘Ik ben van de stilte gaan genieten’

houden, is het Lucas gelukt een wijkje te krijgen. ‘Ik zit al rond te kijken naar kleine kerstboompjes. Klein, want een grote kan ik niet betalen.’ Hij is zijn leven aan het opbouwen. Nog steeds geniet hij van de stilte, nu in zijn nieuwe huis. ‘Ik denk een hoop na over mezelf en over de dingen. Daar zijn die stiltemomenten voor. Dan kun je alles vergelijken, alles op één lijn zetten. Ik maak altijd lijstjes van wat ik moet doen. Zoiets kan alleen in stilte.’

MARGOT C. BERENDS

De actualiteit van Jan van Ruusbroec

Onbegrijpelijke waarheid

ACHTERGROND Met Kerst vieren we dat God mens werd, maar spreken over God blijft een hachelijke zaak. Gelukkig zijn daar de Middeleeuwse mystici zoals Jan van Ruusbroec.

REINBERT DE LEEUW VOERDE Afgelopen voorjaar de Matthäus Passion van Bach uit. Voor deze befaamde dirigent, die zijn lange leven vooral aan twintigste-eeuwse klassieke muziek heeft gewijd, was dit een geweldige beleving. Er is een documentaire gemaakt van het proces van het instuderen. Aan het einde van de film zie je De Leeuw vlak na het concert in de Nieuwe Kerk van Amsterdam. ‘De tijd stond stil’, stamelt hij tegen een paar andere musici. ‘Het moest echt in deze kerk uitgevoerd worden. Die ruimte! Hier is alles anders!’ Anders. Voor mij is dat een sleutelwoord als je het over God of over het goddelijke hebt. De Zwitserse theoloog Karl Barth zei het een eeuw geleden: ‘Gott ist der ganz Andere.’ Alle menselijke woorden die we voor God gebruiken, schieten tekort. God is anders dan alles wat wij mensen kunnen bedenken. God is niet te bevatten, te begripen.

Meijendel, leegte en stilte, God. Uit boek over stilte van Margot Berends.

Ik heb er altijd moeite mee als ik mensen dingen hoor zeggen als: ‘God vindt dit’ of ‘God is dat’. Hoe weten ze dat? Ik heb wanden vol theologieboeken, maar gedurende mijn studie ben

ik er steeds meer van overtuigd geraakt dat we bescheiden dienen te zwijgen als we het over God hebben. Na het woord ‘God’ past wat mij betreft stilte, een lange stilte.

In mijn boekenkast staan ook allerlei boeken van mystici. Daar is iets interessants aan de hand. Mystici zijn mensen die op de een of andere manier het gevoel hebben dat zij God ontmoet hebben. Dat was een overweldigende ervaring, zo wezenlijk anders dan alle andere ervaringen, dat ze er geen woorden voor konden vinden. Nu ze God aanschouwd hebben, hebben ze gezien hoe onuitsprekelijk anders God is. Maar waar het hart vol van is, stroomt de mond van over. En dus zoeken ze naar woorden, tóch, om met anderen hun ervaring te delen. Om aan te geven dat alle woorden tekort schieten, passen ze bepaalde stijlmiddelen toe.

Ik heb onderzocht hoe de mysticus Jan van Ruusbroec (1293-1381, geboren in de buurt van Brussel) dit heeft gedaan. Om God te omschrijven, gebruikt hij woorden die een oneindigheid uitdrukken: duisternis, eeuwigheid, leegheid, donkere stilte. Daarbij kun je een verticale oneindigheid onderscheiden: afgrond, draaikolk, het hoogste. En een horizontale oneindigheid: woestijn, zee. Verder zijn ontkennende woorden populair bij mystici: God is niet dit, niet dat. Dit is tevens een stroming die ‘negatieve theologie’ genoemd wordt. Ruusbroec gebruikte woorden als onbegrijpelijk, zonder manier, zonder rede, onbekend. Of, en dat vind ik de mooiste: God is onnoemelijkheid. *Ongheenaemtheit*. Daar-

naast bedient Ruusbroec zich van juist sterk bevestigende woorden: wijsheid, waarheid, goedheid, zaligheid.

Poëtisch en veelzeggend wordt het als Ruusbroec pal naast elkaar ontkennende en bevestigende woorden schrijft, alsof hij wil zeggen: beide soorten woorden schieten te kort, de werkelijkheid zweeft erboven en ertussen en eronder. Zo schrijft hij dat hij God ondervindt ‘boven al het kennen en weten in één grondeloos niet-weten’. Hij dicht God een ‘afgrondelijke onbepaaldheid’ toe en meteen daarna bevat God ‘alle goddelijke bepaaldheden’. Zulke tegenstellingen smaken naar méér.

Tot slot gebruikt Ruusbroec woorden waarvan je kunt zeggen dat ze wel overeenkomen met God, simpelweg omdat ze alles en tegelijk niets zeggen. Woorden als isheid, wezen en overwezen. Vergelijk ze met de naam die God in het Oude Testament krijgt: JHWH, ik ben die ik ben. Omdat wij mensen nu eenmaal door middel van woorden communiceren, kunnen we dus wel degelijk proberen om God in taal te vatten. Poëtische taal, beeldtaal. Ikzelf blijf echter op mijn hoede. Kennen de mensen die dit soort taal gebruiken God écht? Ik ben geneigd het mysterie het mysterie te laten. Ik zwijg. God is anders dan alles wat ik kan bedenken. God is als een beladen stilte.

MARGOT C. BERENDS

Film over stilte: ‘In Pursuit of Silence’

In 1952 schreef avant-garde componist John Cage het stuk 4’33. Daarin raakt de pianist zijn piano niet aan. Het concert bestaat uit gekuch of de schuifelende voeten van het publiek. Met deze scene begint producent Patrick Shen zijn nieuwe documentaire ‘In pursuit of silence’. Kijkers verkennen in 88 minuten de stilte ■ en haar afwezigheid ■ op de meest afgelegen plekken, van Amerika tot Japan. Daarnaast wil hij het publiek bewustmaken van de ‘hallucinante afwezigheid van stilte in grote steden, waar geluidshinder fysieke agressie en psychische stress veroorzaakt’.

TE ZIEN IN FILMHUIZEN (DATA: ZIE FILMHUISDEN-HAAG.NL) EN TE DOWNLOADEN

Multireligieus koor op tour in Den Haag

Multireligieus Haags koor ‘Sacred Songs’ geeft deze maand workshops en concerten rond het thema licht en vrede. Artiesten uit binnen- en buitenland zijn daarbij te gast. Een gevarieerd programma met muziek (oefeningen) en uitleg van oosterse spirituele liederen, byzantijnse zang, black gospel, koranrecitatie, joodse klanken en gregoriaans. ‘Sacred Songs’ treedt op in de Nieuwe Kerk, Theater De Vaillant, het Nutshuis en de Bulgars-Orthodoxe kerk. Dirigent: Monica Akihary.

WOENSDAG 7 TOT MAANDAG 12 DECEMBER. PROGRAMMA: ZUIDERSTRANDTHEATER.NL/SACREDSONGS.

Willemijn Lambert zocht het 'niets' op

'Ik stapte op de fiets en reed weg'

INTERVIEW Willemijn Lambert werkte bij Initiatives of Change, een organisatie die 'bruggen van vertrouwen' bouwt. Voor het vrouwenvredesprogramma 'Creators of Peace' leidde ze gespreksgroepen ('cirkels') van vrouwen uit alle lagen van de samenleving. Een fietstocht rond de Noordzee veranderde haar leven.

IK OMARM DE STILTE. ALS JE STIL bent, weet je hoe je moet koersen. Ik ben ervan overtuigd dat dat komt, doordat je je telkens weer verbindt met die stilte. Ik blijf steeds makkelijker gewoon stil, omdat ik die stilte dan maar gewoon zijn werk wil laten doen en niet angstig ben om die stilte te laten vallen. Want soms is dat juist het mooiste moment dat je samen deelt.

Ik heb de gave een veilige ruimte te creëren, waarin mensen werkelijk aanwezig mogen zijn, zich gezien, gehoord en erkend voelen. In die cirkels is de rol van stilte belangrijk. Als je met elkaar stil kunt zijn, is dat ook krachtig. Voor sommigen is het vreselijk ongemakkelijk om dat misschien voor het eerst samen te doen. Wat is je relatie ten opzichte van stilte? Sommigen hebben zich dat nog nooit afgevaard.

Ontworteld

Na drie jaar diende een volgend hoofdstuk zich aan. Mijn spiritueel leraar

uit Amerika vroeg: wat wil jij? Het antwoord was: niets. Op dat moment had ik behoefte aan niets. Toen ik dat liet doorklinken, popte bij mij naar boven: oh, dan ga ik de Noordzee rondfietsen. Dat idee lag op een plank, omdat ik in 2014 Nederland was rondgefietst en toen een poster was tegengekomen van de Noordzee-fietsroute. Ik dacht toen: als ik een keertje tijd heb, doe ik dat.

'Een geelwittig licht. Ik wist: dit is de absolute bron'

Het was niet niets doen, want ik was de hele dag bezig. Aan de andere kant was ik alleen maar van a naar b aan het gaan. Verder niets. Ik was ontworteld van al mijn bezigheden, zelfs van alle relaties. Ik stapte op de fiets en reed weg. Ik dacht na over de thema's waar je je hele leven over nadent, maar dan misschien wat bewuster, onder een

Willemijn Lambert: 'Als je stil bent, weet je hoe je moet koersen'

FOTOGRAF: MATTHIJS TERMEER

vergrootglas. Ik was aan het afpellen van wie ik dacht dat ik werkelijk was.

Weten met hoofdletter W

Ik had een paar identiteiten: een goed mens, iemand die goed doet voor de wereld, idealistisch, een vredeswerker, misschien ook wel een feministe omdat ik me de emancipatie van vrouwen aantrek. Ik weet nu dat ik in essentie maar één ding ben, liefde. Dat is de kern van wie ik ben.

Nadat ik door alle emotie was heengegaan, kwam er een stilte naar boven die ik nooit eerder ervaren heb. Het was een deur die een beetje openging, niet ver, waardoor fel, geelwittig licht scheen, dat warm omhullend aanvoelde. Ik wist: dit is de absolute bron. Er is uiteindelijk eenzelfde bron waaruit allerlei overtuigingen, geloven en zienswijzen voortkomen. Die bron is wat ik noem liefde, of het "al", of "zijn". Het is een weten met hoofdlet-

ter W, dat je bij je draagt, dat vervolgens je kompas is.

Ik ben inmiddels mijn eigen bedrijf in visuele verslaglegging begonnen, "Drawin". Ik oogst gesprekken en maak een visueel verslag van een lezing, conferentie, workshop of vergadering. Door mijn stiltetocht ben ik op dat idee gekomen.'

MATTHIJS TERMEER

Hulp aan vluchtelingen en dak- en thuislozen

Kerken leveren veel vrijwilligers voor goede doelen

REPORTAGE De meeste vrijwilligers komen vanuit de kerk, beschrijft het nieuwste rapport 'Burgerperspectieven' van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Wat doen kerk-gerelateerde vrijwilligers zoal in de regio Haaglanden? Een kleine rondgang.

Jongeren van Inside Out laten het beste van zichzelf zien.

JONGERENGROEP 'INSIDE OUT', ontstaan uit parochie De vier evangelisten (Den Haag-Zuid), timmert hard aan de weg met goede daden. Zo'n vijftien achttien-plussers doen eens in de drie weken iets moois voor de stad. Ze hebben huishoudens verrast met voedselpakketten, ouderen een gezellige middag bezorgd, noem maar op. Dit najaar zijn de jongeren in de kerk Maria van Eik en Duinen (Loosduinse Hoofdstraat) zelfs een restaurant gestart. Zo'n veertig gasten, sommigen krap bij kas, verlekten zich aan een driegangsmenu. Catechese en groeiende vriendschappen zijn de brandstof voor hun werk. 'We willen ons binnenste naar de buitenkant keren', vertelt Inside Out-er Hari. Deze maand houdt de groep een kerstmarkt. De opbrengst gaat naar

het werk van Inside Out. Zaterdag 10 december, 10-17 uur. Zondag 11 december, 11:30-16 uur. Emmauskerk.

Koken voor een menigte

Al vijftien jaar komen dak- en thuislozen wekelijks naar het Stadsklooster (Westeinde) voor een oecumenische viering en maaltijd. Twee groepen vrijwilligers, van het Straatpastoraat en van de internationale Church of Our Saviour, koken om beurten op vrijdagmiddag voor tientallen stadgenoten. Wie benieuwd is hoe je met weinig geld een gezonde maaltijd voor grote groepen maakt, kan uitzien naar Nederlands eerste kookboek hierover, 'Cooking for Crowds'. De vrijwilligers bedachten de bundel met recepten, boodschappenlijstjes en tips zelf. Om de uitgave mogelijk te maken

Goede koks, lekkers voor velen.

is een geldinzameling gestart via website geloofinproject.nl/campaigns/cookingforcrowds. Elk verkocht boek brengt € 2,50 op voor het Straatpastoraat.

Vele gezichten, één hart

In het Multicultureel Ontmoetingscentrum, hartje Schilderswijk, is het een komen en gaan van wijkbewoners en vluchtelingen. 'Integratie' krijgt hier betekenis. Zo'n vijftig nationaliteiten komen er voor ontmoeting (koffie, interreligieuze dialoog, yoga, zanglessen), ondersteuning (hoe vind je een baan, hoe werkt de gezondheidszorg?) en taalonderwijs. Het MOC valt of staat bij haar vrijwilligers, zo'n zestig krachten uit zeventien landen. Directeur Marie-Anne van Erp en coördinator Bijan Oryan zorgden ervoor dat het MOC, in 2007 opgezet vanuit de toenmalige Heilig Hartkerk, is uitgegroeid tot een wijkkamer met 'vele gezichten, één hart', zoals het motto luidt. Nieuwe vrijwilligers zijn welkom: info via info@mocschilderswijk.nl en tel. 06-51 75 65 65.

MOC, wereld in de Schilderswijk.

Een warm welkom

In de rooms-katholieke Bonifatiusparochie van Rijswijk ontstond vorig jaar het idee welkomstpakketten aan vluchtelingen uit te reiken in het azz. Probleempje: Kerkelijke hulp wordt niet zomaar toegestaan door de opvangcentra, die hun religieuze en politieke neutraliteit willen behouden. Slimme koppen bedachten het plan om de krachten te bundelen met vrijwilligers van de evangelische, protestantse, christelijke gereformeerde,

'De Samenlopers' verrassen asielzoekers.

Nederlands gereformeerde en vrijgemaakte kerk. Verenigd voor de goede zaak, noemen ze zich 'de Samenlopers' naar het evangelieverhaal over de Emmaüsgangers. Laatst nog hebben ze azz-bewoners blij gemaakt. Uit welkomstjes (met eigen Samenlopers-logo) haalden de vluchtelingen een brochure met een overzicht van de kerken, wasmiddelen, voedsel en dergelijke. De Samenlopers gaan door. Meedoen? Aanmelden, info: info@desamenlopers.nl.

ROBERT REIJNS

College boeddhisme door Henk Blezer

Ongeveer de helft van alle Hagenaars noemt zich religieus. De Kloosterkerk Academie geeft colleges over levensbeschouwingen die (in Den Haag) het meest aangehangen worden. Deze maand vertelt Henk Blezer over het boeddhisme. Eerst werpt hij licht op het transcendente in de wijsheidstroming, daarna vertelt hij over zijn eigen boeddhistische geloof. Voor een interview met Blezer, lees: kerkindenhaag.nl/interview/boeddhisme.

DONDERDAG 15 DECEMBER, 20:15 UUR, € 5. KLOOSTERKERK.

Band Gospel Boulevard op Scheveningen

Een van Nederlands bekendste gospelbands, Gospel Boulevard, geeft een concert in de Bethelkerk op Scheveningen. Sharon Kips, winnaar van talentenjacht X-factor in 2007, is een van de drieëntwintig zangers en zangeressen. Dirigent André Bijleveld: 'Het grote publiek kent blackgospel vooral van het stereotype beeld dat in films als "Sister Act" geschetst wordt. Blackgospel mag dan ontstaan zijn vanuit de zwarte Amerikaanse kerk, de muziek en haar boodschap zijn daar niet alleen aan voorbehouden.'

VRIJDAG 23 DECEMBER, 20-22:30 UUR. € 7,50. KAARTEN: KERSTSPAKTEL.NL

Maranathakerk, Quakers, Rhema Gospel Church

‘Stilte is meer dan geen geluid’

REPORTAGE Hoe belangrijk is de stilte voor verschillende Haagse kerken? KDH gaat op verkenning. ‘In de stilte hoor je dingen die misschien al eerder gehoord wilden worden.’

FOTOGRAF: JOLLY VAN DER VELDEN

Rhema Gospel Church: de stilte komt hier onverwacht.

WE VOELEN ONS SOMS ONGEMAKKELIJK bij stilte. Een pleitbezorger van meer stilte in vieringen is Erika van Gernerden, theoloog en psycholoog, ouderling in de Maranathakerk en lid van de algemene kerkeraad van de Haagse Protes-

tantse Gemeente. ‘Het gaat mij om meer dan fysieke stilte’, zegt ze. ‘Om meer dan de afwezigheid van geluid. Ik wil ruimte maken voor wat meer is dan wie wij zijn en voor wat meer is dan wat wij zien.’ Als voorbeeld noemt ze de mogelijkheid om na de schriftle-

zing een tijd stil te zijn, in plaats van gelijk door te gaan met de preek. ‘Om de woorden uit te laten klinken.’ Van Gernerden merkt dat mensen stilte in reguliere vieringen soms moeilijk vinden vanwege ‘rondmalende gedachten’. Daarom vindt zij het belang-

Erika van Gernerden.

rijk dat er zorgvuldig mee wordt omgegaan. Het gaat haar ook om stil worden in jezelf. ‘Dat je de dingen die in een dienst gebeuren, gewoonervaart, of ziet als een ruimte om je heen waar je in kunt stappen. Waar je er misschien zelfs aan toekomt om je eigen gedachten te horen, ook al zijn ze verontrustend of verdrietig. Mogelijk hoor je dingen die al eerder gehoord hadden willen worden. Je komt tenslotte niet alleen maar in een kerk om te horen wat je toch al dacht.’

Ik word geroepen

‘Stilte kan een heleboel gradaties hebben,’ zegt Willem Furnée van de Haagse Quakers. ‘Mensen die bij ons komen, zeggen weleens dat ze niet wisten dat stilte zoveel verschillende gezichten

‘Welkom, ga zitten en wacht in stilte’

heeft.’ Hij vervolgt: ‘Stilte is niet belangrijk bij ons, het is essentieel. Het is de basis van onze spiritualiteit. In de stilte proberen we gezamenlijk dat te beleven wat alle mensen, niemand uitgezonderd, met elkaar verbindt. We noemen het “innerlijk Licht” of “dat van God” in ieder mens.’ De Quakers komen elke zondag bij elkaar. Er is een vaste kern, maar iedereen kan binnenlopen en aan de samenkomst deelnemen. Nieuwkomers krijgen een korte toelichting die neerkomt op: ‘Welkom, ga zitten en wacht in stilte.’ Furnée: ‘Tijdens de stille samenkomst wordt soms ook gesproken. Het kan ge-

beuren dat er iets in iemand opkomt, een gedachte of een herinnering, waarbij men denkt: ik word geroepen dit hier en nu te delen met de anderen. Dan gaat men staan, spreekt en gaat weer zitten. Meestal zijn bijdragen heel kort. Anderen reageren daar niet op. We huldigen het principe dat je uitspreekt wat “dat van God” je ingeeft, niet dat wat een ander in je oproept.’

Decibellen

Om het tegenovergestelde van al die stilte te vinden, stap ik op een zondagmiddag de Maranathakerk binnen om een viering bij te wonen van de Rhema Gospel Church International. Vanaf het eerste moment lijkt stilte hier inderdaad ver te zoeken. Het hoor en de muzikale begeleiding zijn opzwevend. *Praise the Lord, Halleluja! Amen.* Slechts een enkeling blijft op zijn plaats zitten. Er wordt gezongen, geklapt en gedanst, een uiting van dankbaarheid aan God en blijdschap dat ze in een huis van God zijn: ‘Dansen geeft extra energie. We laten al onze negatieve gedachten achter ons.’ Zestigplussers zijn er niet. Er zijn vooral Ghaneezen. Iedereen is piekfijn gekleed, nogal wat vrouwen dragen traditionele Afrikaanse kleding. Het voelt informeel. Mensen komen en gaan, anderen lopen wat rond, gaan ergens anders zitten, maken een praatje, checken hun telefoon en zingen mee, handen hoog in de lucht. En dan is er toch opeens een onverwacht moment van stilte. Even maar, tijdens de *worship*, een moment van innerlijke reflectie. Deze stilte wordt verbroken doordat iemand opstaat en begint te spreken. Ik kan het niet volgen, maar het lijkt een soort geloofsbelijdenis te zijn die uitmond in opnieuw muziek en dan zet iedereen als vanzelf weer in. Er is geen bladmuziek te bekennen, nergens voor nodig. Een baby slaapt wonderlijk genoeg door alle decibellen heen.

JOLLY VAN DER VELDEN

Shalomkerk, Oud-Katholieke parochie

We verlangden er weer naar

INTERVIEW In sommige Haagse kerken kun je je aansluiten bij een meditatiegroep. Het is nooit zomaar stil.

IN DE SHALOMKERK (PROTESTANTSE wijkgemeente Zuidwest) komen onder de naam ‘Spirituele oefening’ twee keer per maand zo’n vijftien per-

sonen bij elkaar voor stiltemeditatie. De bijeenkomst begint met het aansteken van een kaars, het uitspreken van een ‘woord voor onderweg’ en het zingen van een lied. Vervolgens bespreekt de groep een thema dat door een van de deelnemers is voorbereid. ‘Het gaat dan over dingen uit het leven die je raken,’ vertelt Ineke Ras-van den Berg. ‘We hebben het bijvoorbeeld over onmacht, over liefde, of over loslaten. Op dit moment gebruiken we *Het boek van emoties* van Anselm Grün. Daarna hebben we de stiltemeditatie. We doen eerst een ontspanningsoefening om helemaal stil te worden, zodat je ademhaling rustig is, je houding ontspannen en je je niets aantrekt van de omge-

ving. Daarna is het ongeveer een kwartier helemaal stil.’

Wat de stilte met haar doet? ‘Vroeger vond ik stilte ongemakkelijk. Dan was ik bijvoorbeeld bang dat ik moest hoesten, maar dat maakt me nu niet meer uit. Het geeft me een bepaalde rust en ik kom dieper bij de bron in mezelf. Spiritualiteit hoort bij mijn dagelijkse bestaan; God is verweven met mijn leven en in de stilte kan ik God nog meer ontmoeten.’ Ook thuis of in de natuur mediteert ze regelmatig, maar het samen stil zijn heeft een meerwaarde: ‘Het delen, het vertrouwen en de verbondenheid in de groep, en om op die manier de stilte in te gaan. Toen we na de zomervakantie weer begonnen, zeiden een paar groepsleden: “We verlangden er echt weer naar.”’

Hartslag

Ook Sicco Claus vindt het waardevol om met anderen te mediteren. Hij leidt wekelijks vanuit de Oud-Katholieke parochie een meditatiegroep, die bijeenkomt op de zolder van Galerie 44 aan de Molenstraat. ‘De meeste groeps-

leden mediteren ook thuis, maar het vraagt veel discipline om dat op eigen kracht vol te houden. Door samen te mediteren houd je elkaar “on track” en steun je elkaar’, stelt Claus. ‘Wij beoefenen een vorm van meditatie die christelijk ingekaderd is. Dat is een groot verschil met bijvoorbeeld *mindfulness*. Het ankerpunt is een kort gebedswoord (mantra). Dat herhaal je in stilte, bijvoorbeeld gekoppeld aan je hartslag of ademhaling. Het woord is bedoeld om je geest van je gedachten af te halen en tot verstilling te komen. Ieder heeft zijn eigen gebedswoord; dat is niet ge-

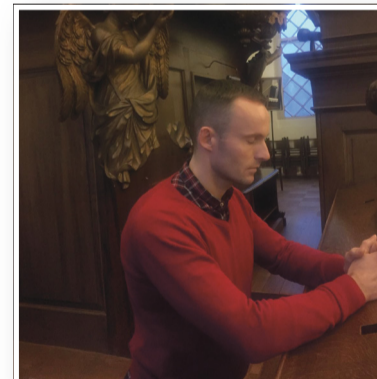
heim, maar we hoeven het ook niet per se van elkaar te weten. De vrucht van mediteren is een groeiend besef van verbondenheid met God en de mensen om je heen.’

De bijeenkomsten hebben een vaste orde. Na een openingsgebed is er een ‘teaching’, een onderricht, van ongeveer tien minuten. Dit kan bijvoorbeeld een tekst zijn van inspirator John Main. Deze tekst wordt rustig voorgelezen of afgespeeld om bij de deelnemers een luisterende houding te stimuleren. ‘Daarna luisteren we naar conceptuele muziek, bijvoorbeeld uit Taizé of van Margaret Rizza. Dan luid ik de stilte in door drie keer op een gong of een klankschaal te slaan. Zo’n overgangsmoment helpt om tot verstilling te komen. Vervolgens mediteren we 25 minuten en dit sluiten we af door gezamenlijk het Onzevader te bidden.’ Na de meditatie is er ruimte voor gesprek, waarbij Claus in de gaten houdt dat er geen uitvoerende discussies ontstaan. ‘Het moet niet te conceptueel worden en ook let ik erop dat het gesprek niet langer duurt dan 25 minuten. Want we moeten niet langer praten dan mediteren.’

IRNA VAN DER WEKKE

Ineke Ras-van den Berg mediteert soms op het strand, maar samen stil zijn heeft voor haar meerwaarde.

Sicco Claus mediteert graag in de Oud-Katholieke kerk.

IN - DRUK

DE KONING TE RIJK WAREN WE IN ONZE flat, waar we vanaf de zevende verdieping over de Amsterdamse haven uitkeken. Eigenlijk was hij boven ons budget, maar naast de liefde waren onze behoeften bescheiden. De vloerbedekking aangeschaft dankzij een lening bij m’n baas en een bank op afbetaling bij Wehkamp. Verder eenvoudig gemeubileerd. En... daar was ook de pick-up, plus een plankje met lp’s (langspeelplaten) van Betsie en mij. Zij bracht Mahalia Jackson, een jubileumplaat van het Leger des Heils, Aafje Heijnis en *The Sound of Music* in. In mijn collectie vond je Boudewijn de Groot, Armand (‘Ben ik te min’), ZZ en de Maskers, Bob Dylan en Leonard Cohen. ‘Songs from a room’, ik zie de hoes zo weer voor

HALLELUJA!

mij. Voorop Leonard die je uit een diep duister aankijkt. Achterop zijn vriendin en muze Marianne, met niets anders dan een handdoek om achter de typemachine van de dichter. Als de naald in de groef zakte, was daar direct die bijzondere, ietwat nasale stem van Leonard: ‘Like a bird on the wire’. Over verlangen en liefde, passie en melancholie gingen zijn teksten. We waren in die jaren behoorlijk ‘in de Heer’ en actief in evangelisatiewerk. Sommige vrienden vonden het maar niets, zulke heidense teksten. Maar wij genoten van zijn ‘Sisters of Mercy’, een song waarin goddelijke en lijfelijke liefde niet te scheiden zijn. ‘Als je leven een blad is door de seizoenen losgerukt en verdaan, dan houden ze je vast met een liefde die genadig en groen als een

stengel is.’ Herman van Veen, uit de collectie van Betsie, zong Leonards ‘Suzanne’ in een prachtige vertaling. ‘En Jezus was een visser, die het water zo vertrouwde...’, een tekst die je niet meer kwijt raakt. Ik heb het niet zo lang geleden nog laten horen in een dienst in de Oude Kerk van Rijswijk en mensen vertelden mij dat ze er nog steeds door geraakt worden. In 2013 was ik bij zijn optreden in het Olympisch Stadion in Amsterdam. Veel generatiegenoten, maar ook veel jongeren. Zijn ‘Halleluja’ werd enthousiast meegezongen. Billy Graham kreeg dit stadion in de jaren vijftig ook vol. Maar in Cohens ‘Halleluja’ geen opgeheven vingertje. In één lied de orgastische vreugde van de overspelige koning David en de schuldbevuste zanger die weet dat hij voor de ‘Heer van het lied’ slechts ‘Halleluja’ zal kunnen zingen.

Bij mijn afscheid als diaconaal predikant van Rijswijk, kreeg ik de prachtige biografie van Leonard Cohen – *I’m Your Man* – cadeau. Fascinerend te lezen over de rusteloze weg van deze zoon uit een rabbijnengeslacht. In een interview zegt hij uitdrukkelijk dat hij, ondanks zijn vele jaren in een boeddhistisch klooster, geen boeddhist is geworden. Maar, zegt hij, in de stilte en de discipline heb ik de essentie van mijn erfenis teruggevonden, die in de Thora ligt. De mooiste samenvatting van de Thora hoor ik in de song ‘Anthem’: ‘In alles zit een barst, maar juist daar doorheen schijnt het licht.’ Volgens de theoloog Barth klinkt Mozart in de hemel, maar ook Leonards ‘Halleluja’ zal daar niet ontbreken.

ROB VAN ESSEN

Protestantse Kerk, kerken per stadswijk

Stadsdelen	Kerkgebouwen	Tijd	Zondag 4/12 2 ^e advent	Zondag 11/12 3 ^e advent	Zondag 18/12 4 ^e advent	Kerstavond 24/12	Kerstmis 25/12	OJ = 31/12, NJ=1/1
Centrum Schilderswijk	Lukaskerk Om en Bij 2	10.15	Viering in Lutherse kerk	ds Trinette Verhoeven	Joline van Poppel ✪ Kringviering	Naar Grote Kerk 22.00 uur.	ds Trinette Verhoeven ✪	19.00 (OJ) ds Trinette Verhoeven
Benoordendhout Archipel	Duinzichtkerk Van Hogenhoucklaan 89	10.00	ds S. ten Heuw	ds C. van Duinen	ds Jacob Korf 19.00 Vespers, ds Ruben van Zwielen	22.00 ds Casper van Dongen	ds Jacob Korf	19.30 (OJ) ds Jacob Korf 11.00 (NJ) ds Corry van Duinen
Bezuidenhout Mariahoeve	Christus Triumfatorkerk Julia van Stolberglaan 154	10.00	ds Berit Bootsma	ds Ruud Stiemer	ds Berit Bootsma	21.00 ds Ruud Stiemer	ds Berit Bootsma	17.00 (OJ) ds Ruud Stiemer
	Pax Christikerk Vlamburg 2	10.30	ds Peter Bakker	em. dr Wout van Herwijnen, Zwijndrecht	Petra de Nooy ☺	X	ds Peter Bakker	X
Stadsdeel Laak Spoorwijk	De Oase Van Meursstr. 1	10.00	Petra de Nooy ✪	Kringviering	ds Theo Hetteema	ds Klaas Wigboldus	ds Renske Oldenboom	X
Moerwijk/Morgenstond/Zuiderpark	Marcuskerk Jan Luijkenln. 90	10.00	ds Ruud Stiemer	ds Derk Stegeman	ds Bas Plaisier	Marcus Connect	ds René de Reuver	X
Vogelwijk Bloemenbuurt	Bergkerk Daal & Bergselaan 50	10.00	Gemeenschappelijke dienst in Maranathakerk (10.30)	ds Martine Nijveld Heilig Avondmaal	ds Olivier Elseman	19.00 ds Martine Nijveld, met jongeren. Opvoering musical	ds Axel Wicke	15.00 (OJ) Sity Smedinga 19.00 (OJ) ds Martine Nijveld 10.30 (NJ) ds Martine Nijveld
Statenkwartier-0 Duinoord Zeeheldenbuurt Regentessekwartier-N	Maranathakerk 2 ^e Sweelinckstr. 156	10.30	ds Martine Nijveld	ds Axel Wicke Schrift & Tafel	ds Axel Wicke	22.00 ds Martine Nijveld ✪	Mevr. Sity Smedinga ✪	Geen dienst (OJ) Gemeensch. dienst in Maranathakerk (NJ)
	Noorderkerk Schuijtsr. 9-11	10.00	ds Henk van Laren	ds Wim Pera Leersum	ds Ruud Stiemer	21.30 Robin ten Hoopen ✪	10.30 ds Ruud Stiemer	X
Vruchtenbuurt Bohemen	Bosbeskapel Bosbesstraat 5	10.00	ds. Marjolein den Dulk	ds Nico Riemersma	ds Martin Koster	ds Nico Riemersma	ds Martin Koster	X
Loosduinen Waldeck Houtwijk	Abdijkerk Willem III str. 40	10.00	ds Martin Koster	ds Nicolle Pronk	ds Nico Riemersma	18.30, 21.00, 23.00: ds Wietske Verkuyl	9.30, 11.00: ds Michiel Aten	19.30 (OJ) ds Wietske Verkuyl 10.30 (NJ) ds Michiel Aten
Houtwijk	Houthaghe Toon Dupuisstraat 10	10.00	ds Rob van Essen	ds Gerardus Sipkema	ds Henk Hemstede ✪		Jenne de Haan ✪	X
Bouwlust Vrederust Morgenstond	Shalomkerk Vrederustln. 96	10.00	ds Wietske Verkuyl	ds Marjan Zebregs	ds Nicolle Pronk	21.00 ds David Schiethart	ds Nicolle Pronk ✪	X
Scheveningen Dorp	Bethelkerk Scheveningen Jurr.Kokstr. 173	10.00	ds Wim Scheltens, Lunteren	ds Antje Groenendijk-Meindersma 17.00 P. Schelling, Dienst aan Zee	ds Jan Maasland	22.00 ds Antje Groenendijk- Meindersma	ds Jan Maasland	19.00 (OJ) ds Jan Maasland
Scheveningen Dorp	Oude Kerk Keizerstraat 8	10.00	ds T. Jacobs	ds Aart van Vuuren	ds Frederik van Harten		ds B.Weegink, Katwijk	19.00 (OJ) ds AD Vastenhoud
		17.30	> Prinses Julianakerk	> Bethelkerk	ds E. van Rooijen, Bleiswijk			10.00 (NJ) ds F. Wijnhorst
Belgisch Park Statenkwartier-W	Nieuwe Badkapel Nieuwe Parklaan 90	10.00	ds David Schiethart	ds Charlotte van der Leest Met Bachcantate	ds H. Radstake, Rotterdam	22.00 ds Charlotte van der Leest	ds Charlotte van der Leest ✪	19.30 (OJ) ds Charlotte van der Leest 10.30 (NJ) ds Charlotte van der Leest
Duindorp	Pr. Julianakerk Tesselsestraat 6	10.00	ds Frederik van Harten	ds Frederik van Harten	ds H. de Graaf	21.30 ds Frederik van Harten	ds Frederik van Harten	19.00 (OJ) ds Frederik van Harten
		17.30	17.30 R. ten Hoopen				26/12 (10.00) ds A. Christ	
Ypenburg	De Toevlucht Laan van Hoornwijk 140	10.00	ds L. van Rouendal	ds Attie Minnema	ds J. Boot-de Boer	21.00 ds Attie Minnema	ds Attie Minnema	19.30 (OJ) ds A. Minnema
Leidschenveen	De Leidraad Harriet Freezerhof 28	10.00	ds Theo Haitjema	X	Petra Vossegat	21.30 ds Theo Haitjema	ds Theo Haitjema	X

Kerken in overige categorieën

PKN-kerken voor de hele stad	Bethlehemkerk Laan v. Meerderevoort 627	10.00	ds Laurens Jan Vogelaar Heilig Avondmaal	ds Ad Vastenhoud	ds Laurens Jan Vogelaar	21.00 ds Laurens Jan Vogelaar	ds Ad Vastenhoud	19.30 (OJ) ds Laurens Jan Vogelaar
		16.30	ds Laurens Jan Vogelaar	ds Ad Vastenhoud	ds F. van Roest		16.00 ds Laurens Jan Vogelaar	
	Houtrustkerk Beeklaan 535	10.30	ds Koen Holtzapffel	ds Karl van Klaveren	dr Willem van der Meiden	22.00 ds Karl van Klaveren	dr Arne Jonges	X
	Kloosterkerk Lange Voorhout 2	10.00	ds Rienk Lanooij	ds Margreet Klokke Heilig Avondmaal	10.30 ds Rienk Lanooij cantate	22.30 ds Margreet Klokke	ds Margreet Klokke	19.30 (OJ) ds Rienk Lanooij 10.00 (NJ) ds Rienk Lanooij
	Evang Lutherse Gemeente Lutherse Burgwal 9	10.15	ds Trinette Verhoeven	ds Jacob Korf	Jenne de Haan ✪	ds Trinette Verhoeven	ds Marianne Van der Meij- Seinstra	X
Overige kerken	Eglise Wallonne Noordeinde 25	10.30	Pasteur Liesbeth van Hilten- Matthijsen	Pasteur Hartman Out Sainte Cène	Pasteur Hartman Out	X	Pasteur Hartman Out	X
	Deutsche Evang. Gemeinde Bleijenburg 5	10.30	Vikarin Kristin Zimmermann	Pfr Jan Mathis	Pfrn Susanne Mathis-Meuret	15.00 Familiengottesdienst met Krip- enspel, Pfrn Susanne Mathis-Meuret. 17.00 Christvesper Pfr Jan Mathis	Vikarin Kristin Zimmermann	17.00 (OJ) Pfr Jan Mathis
	Doopsgezinde Gemeente Paleisstraat 8	10.30	Coos Wentholt	M. van Woerden	ds Jannie Nijwening	ds Jannie Nijwening	ds Jannie Nijwening	X
	Ekklesia Brouwersgracht 2-k, in steeg door hek	11.00	X	Gespreksviering	X	X	Kerstviering	X
	Ev. Broedergemeente Hernhutters Chasséstraat 1	10.00	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	zr Georgina Bendt	19.00 zr Christine Welschen	11.00 zr Christine Welschen	17.00 (OJ) zr Christine Welschen 17.00 (NJ) zr Christine Welschen
	Haagse Dominicus Th. Swenckestraat 30	10.30	Thema: Wat verwacht ik	X	Thema: Wat geef ik	Van horen zeggen	X	X
	Indon Ned Chr. kerk GKIN Marcuskerk Jan Luijkenlaan 90	13.30	ds Chandra Gunawan	ds. Cees Stavleu	ds. Johannes Linandi	X	ds Stanley Tjahjadi	X
	Kruispuntgemeenschap Hofzichtlaan 118	11.00	ds Joop Zuur Vergevingsdienst		ds Casper van Dongen	X	Feestelijke dienst	X
	Remonstrantse kerk Laan v. Meerderevoort 955	14.30	ds Carolien Sieverink	ds Reinhold Philipp	ds Rob Esveld	ds Rien Lutmers	ds Reinhold Philipp	X
	Vrije Evang Gemeente Malakkastraat 5	10.00		ds Wessel Verdonk	X	X	ds Wessel Verdonk	X
Ziekenhuizen	Geref Kerk Vrijgemaakt Duinkerkerstraat 1	10.00	ds Jasper Klapwijk	ds Jasper Klapwijk	ds Jasper Klapwijk	X	ds Jasper Klapwijk	19.30 (OJ) ds J. Klapwijk
	Bronovo Ziekenhuis Bronovolaan 5	10.00	pastor Guido Schürmann	pastor Jan Koeleman	ds Wilna Steenberg	X	ds Engelen Hulsmen	
	Haga Ziekenhuis Leyweg 275	10.00	ds Lenie Vollebregt	ds Lenie Vollebregt	pater Bosco Beijck	X	pastor Wim Hoefman	
	MCH Westeinde Lijnbaan 32	10.00	ds Wilna Steenberg	pastor Willy Hoogendoorn	ds Irene Visser	pastor Guido Schürmann	pastor Willy Hoogendoorn	(NJ) ds Irene Visser
	MCH St Antoniushove Banninglaan 1 Leids' dam	10.30	pastor Bertus Wessel	ds Irene Visser	pastor Willy Hoogendoorn	pastor Bertus Wessel	X	(NJ) pastor Bertus Wessel
	Franciscuskerk Nic Broeckhuijsenstraat 23	10.30	pastor Henk van Breukelen	pastor Sjef Smit	ds Lenie Vollebregt	pastor Nanda de Hoop	X	X
	Clarakapel Rozenbottelstraat 14	10.30	pastor Hildegard Verbaarschot	drs Engel Leune	pastor Tomas van Driel	ds Mineke Kroes	pastor Henk van Breukelen	X
Dienst doven en slech- thorenden	Koningkerk Br. Ingenhoeslaan 4, V'b	10.00	ds Joke Boot-de Boer	X	ds Jan van der Wolf	X	Dovendienst in Wigbolduszaal	X

Kerken met vaste gegevens voor elke zondag

Anglican Church Ary van der Spuyweg 1. Elke zondag 8.30: gesproken H. Comm. 10.30: Contemp. & Trad. H. Comm. Services. 4th Sunday Anointing & Prayer for Healing. 17.00 Wellspring Service. On 4th Sunday: Choral Evensong. 11 dec. 10.30: Contemp. Carol Service + after mince pies after. 18 dec. 18.30: Trad. Service of 9 Lessons and Carols + pies & wine after. 24 dec. 16.00: Nativity and Family Crib Service. 23.00: Midnight Communion Service. 25 dec. 9.00: Christmas Day Comm. Service. 10.30 Fam. Service.	American Protestant Church Esther de Boer van Rijklaan 1 9.45 am contemporary service 11.45 am traditional service Evangeliegemeente Morgenstond Exoduskerk Beresteinlaan 263 Zo 10 samenkomst	Oud-Katholieke Kerk Juffrouw Idastr. 7 Zo (4, 11, 18) 10u eucharistie. Zo 11 dec. 16 u Gezongen vesper. Zo 18 dec 16 u Festival of Nine lessons and Carols. Wo 7,14, 21 dec. 12u30 viering zolderkapel. Zo 24 dec 21.15 Kerstnachtmis. Zo 25 dec 10.30 Hoog- feest van Kerst. Zo 31 dec 17.00 Oudjaarsvesper Zo 1 jan 10.30. eucharistieviering	Volle Evangelie Gem. Vredekerk Maartensdijklaan 126 zo 10u30 NL za 19u Arabisch Baptistengemeente Vier Heemskinderenstraat 91 10u samenkomst	Leger des Heils, Ambachtsgaard 198 10u30 samenkomst met mu- ziekcorps en zangbrigade o.l.v. Major Elsie Klarenbeek Het Apostolisch Genootschap Loevesteinlaan 170 Zo 9u30 samenkomst	Genootschap der Vrienden Quakers, Stadhouderslaan 8 Zo 10u30 stille samenkomst Zevende dag Adventisten, Robijnhorst 197 Op zaterdag! 10u Bijbelstudie, 11u dienst

Rooms-katholieke kerken, Nederlandstalige weekendvieringen, zie verder www.rkparochiedevierevangelisten.nl en www.rkdenhaag.nl

Taizédiensten

Centrum, Parkstr 65a, H. Jacobus Major zo 9u NL, 10u15 Lat., 12u15 NL, 16u vespers	Schilderswijk, Hoefkade 623, H. Martha, za 19u, zo 11u	Haagse Hout, Wassenaarseweg 53, St. Paschalis Baylon, zo 11u	Bezuidenhout, Bezuidenhoutseweg 153, OLV van Goede Raad, za 17u30	Marlot, Bloklandenplein 15, Onbevlekt Hart van Maria, zo 9u30	Zeeheldenbuurt, Elandstraat 194, OLV Onbevlekt Ontvangen, zo 11u	Rijswijk, Sir Winston Churchillaan 372. H.Benedictus & Bernadette, za 19u, zo 9u30	Deutsch: Badhuisweg 35a Sonntags 10.30 English: Bezuidenhoutseweg. 157 Sunday 10.00, 17.30 Français: Stoeplaan 4 Wassenaar Dim 17.00	Buurt- en kerkhuis Bethel, Thomas Schwenckestraat 30, elke maandag 19.30u Taizéavondgebed Zorgvlietkerk Prins Mauritslaan 10 elke vrijdag 20u Taizéavondgebed Elandstraatkerk elke 1e zaterdag vd maand 19.30u Taizéviering Koningkerk Voorburg elke 2e zaterdag vd maand 19u30 Taizéviering

Symbolen: ✪ met cantorij, muziek etc; X geen dienst; * geen opgave ontvangen; ☺ voorganger met preekconsent; ✪ kerkelijk werker; ✪ proponent (ds i.o.) ☺ missionair pionier

Doordeweekse diensten: ■ Aandachtscentrum Schoolstraat 18 di t/m vr 13 u stilteviering ■ Evangelisch Lutherse Kerk elke wo 12.45 -13 u middaggebed

AGENDA: NOVEMBER

Meer op kerkingdenhaag.nl

Voor adressen van kerken zie pagina 6. Tips/aankondigingen voor januari s.v.p. opgeven via redactie@kerkingdenhaag.nl. Ga naar kerkingdenhaag.nl voor digitale opgave en de jaarplanning (grijze balk onderaan).

Stine Jensen

De Deens-Nederlandse filosofe en publiciste Stine Jensen, bekend van boeken en documentaires over zingeving, vertelt over de existentiële inzichten die zij opdeed door haar werk.

Za 3, 14-16 u, € 8 ■ Christus Triumfatorkerk

Kaarslichtvespers

Adventsvieringen. Thema: van donker naar licht. Met muziek, een meditatie, kaarsen.

Do 4 en 11, 17-18:45 u ■ Kloosterkerk

Adventskoffie

Programma met klassieke muziek (zang, gitaar, cello), Franse chansons en gedichten, gebaseerd op mijmeringen. Koffie gratis.

Woe 7, 10-12 u ■ Maranathakerk

Aus Greidanus

Acteur Aus Greidanus bespreekt het thema 'schuld en boete' naar aanleiding van het toneelstuk 'Droomspel' van Strindberg.

Do 8, 20:15 u, € 5 ■ Kloosterkerk

Mystiek

Meditaties met Nederlandse en Franse teksten

van Maria en van mystica Teresa van Avila.

Woe 7, 14, 21; 19:30-20 u ■ Lourdeskapel, Berkenbosch Blokstraat 9a.

Aquarellen

Roeli Willekes exposeert aquarellen. Thema's van de kunstwerken zijn ontleend aan de bijbelverhalen over Job en aan de serie 'Tekens'.

Vanaf medio dec tot 6 jan ■ Aandachtscentrum, Schoolstraat 18

Volkskerstzang

Samenzang van bekende kerstliederen. Met de Westland-brassband: solist, vleugel, orgel, trompet.

Za 10, 20-21:45 u ■ Oude Kerk Scheveningen

Haastrecht

Retraite over levensverhalen en toewijding. Begeleiding: Elizabeth Boddens-Hosang en Theo Wierema. Org. De Zinnen.

Za 10, 10-16 u, € 20. Klooster Haastrecht. Opgave: dezinnen.nl

Roze Kerk

Viering met onder anderen niet-heteroseksuelen.

Zo 11, 15 u ■ Kerk-en-buurthuis Bethel

Kerstconcert

Popkoor 'Focus' speelt eigentijdse versies van traditionele kerstliederen en moderne nummers van o.a. Lord of the Rings, Adèle en Coldplay.

Vr 16, 20-22 u, € 10 ■ Antonius Abtkerk. Kaarten: popkoorfocus.nl

Matineeconcert

Warner Fokkens (orgel, piano) en Mar Lucardie (ho-bo) spelen Händel, Carols, kerstliederen. Na afloop een drankje en hapje.

Zo 18, 15 u, € 9 ■ Bergkerk

Loosduinse Kerst

Oecumenische samenzang van kerstliederen, met het Ontmoetingskoor.

Zo 18, 16 u ■ Maria van Eik en Duinen

Meezing-concert in kerstfeer

Koor SarahBande, cantorij Maranathakerk, harpiste Carla Bos, pianist Sander Lekkerkerk. Carols en bekende liederen. Dirigente: Sarah Mareels. Na afloop glühwein en krentenbrood.

Zo 18, 17:15 u ■ Maranathakerk

Ruben van Zwieten

Ruben van Zwieten geeft een eigentijdse uitleg van het kerstverhaal. Hij is predikant-directeur van Zingeving Zuidas, de stichting achter centra in Amsterdam en Rotterdam, gericht op de behoefte aan zingeving van jonge werkers. Voor zijn lezing (19 u) een programma met workshops, glühwein, hapjes en kinderactiviteiten (16-19 uur).

Zo 18 ■ Duinzichtkerk

Oratorium

Het oratorium van Huub Oosterhuis en het koor van de Dominicus spelen kerstliederen. Hapje en drankje na afloop. Org. De Zinnen.

Di 20, 19:30 u ■ Christus Triumfatorkerk.

Iconen

Expositie van Cyprioot Lefteris Olympios. Thema: 'Geschonden Schoonheid': intolerantie, hoop en verzoening.

Tot 4 jan. Woe, vr, za; 13:30-17 u ■ Galerie 44 (Molenstraat 44). Vr, za 14-17 u ■ Oud-Katholieke kerk.

Stiltemuzikanten Wilma Diepgrond en Harry van den Berghe:

'We keken recht in de ziel'

Zen, mindfulness, new age: voor muzikanten Harry en Wilma is hun spel een vorm van bidden.

IN DE STILLE VOGELWIJK LIGT EEN VAN DE kleinste kerkgebouwen van Den Haag verstopt, de vrij-Katholieke Sint Albaan. Hier verklanken Hagenaars Wilma Diepgrond (68) en Harry van den Berghe (62) iedere maand gewijde stilte.

In de ruimte hangt nog de wierooklucht van de laatste mis. Voor het altaar staan wonderlijke muziekinstrumenten: een alt- en sopraanlied, een Japanse bamboefluit, koperen schaaltes, een dwarsfluit en een trommel met afbeeldingen van vissen: de oceandrum.

Het concert begint met een slag op de klankschaal, die lang nagalmt. De man en vrouw pakken een instrument en spelen met gesloten ogen. De klanken doen oosters aan, korte tonen achter elkaar, geen melodie maar wel harmonieus. Als de vrouw sereen strijkt over een soort harp, vult de man dat aan met de dwarsfluit. Er is veel stilte: van buiten dringt alleen een vogel zich op. En iemand die stofzuigt. Opeens horen we een stevige zeebries. Verwondering: waar komt die van-

daan? Het is de trommel die schuin wordt gehouden, waardoor kogeltjes bewegen. Het optreden eindigt met een slag op de schaal. Op verzoek van de spelers volgt er geen applaus, om nog even na te genieten van de stilte. Buiten staat de koffie klaar. Onyx is de groepsnaam van dit echtpaar. Ze werken al tientallen jaren als muziektherapeut met jongeren, blinden en dementerende mensen in verpleeghuizen. Daar zagen ze wat tijdloze klanken betekenen voor mensen met wie geen contact mogelijk lijkt. Harry: 'Het geeft hen rust, vertrouwen, acceptatie. Familie zag de handen ontspannen en het hoofd dieper in het kussen gaan.' Harry is katholiek en was ooit misdienaar in Beverwijk. Wilma is protestant. Maar in de kerkbanken nemen ze geen plaats meer. 'We voelen ons niet meer met de instituties verbonden, maar geloven wel in God.'

Geloof kan veelvormig zijn.'

In september gingen de stiltemuzikanten met een camper op tournee, door Letland en Litouwen. Een overdonderend succes, waarvan het paar nog beduusd is. 'De zalen zaten vol. We speelden op plekken waar veel leed was, een bos waar in de oorlog duizenden joden zijn geëxecuteerd. De vrouwen zijn hard, ze hebben veel meegemaakt. Maar na het concert zag je in hun ogen de vrouwelijke energie terug. Hun muren waren afgebroken, we keken recht in hun ziel', vertelt Wilma. Bezoekers in Den Haag hebben soortgelijke ervaringen. Een vrouw zegt 'een knop omgezet te hebben' en rust te voelen. Een slechtziende vrouw is voor dit concert een uur uit Scheveningen komen lopen. 'Ik kan op één toon alles loslaten. Ik ben weer schoon en ruim van binnen. Mijn hart is warm.' Een andere vrouw gaat alle bezoekers van yoga op het strand mailen over deze muziek. Onyx krijgt geregeld vragen over het begrip stilteconcert. Daarom staat nu op het affiche: het gaat om stilte in jezelf. Harry: 'Noem het zen, mindfulness, new age. Voor mij is dit spelen een vorm van bidden.'

HANS HEMMES

advertentie

Stichting voor Interreligieuze Mystiek

Carine Philipse, emeritus ziekenhuispredikant en auteur van *Jij zingt in mij Jouw naam*, mystiek dagboek, bloemlezing, richt een (ANBI-)stichting op voor interreligieuze mystiek. Zij zoekt enthousiaste bestuursleden: een voorzitter, een jurist, een financieel deskundige, theologen en andere belangstellenden. De stichting beoogt de ANBI-status te verkrijgen. Giften zijn aftrekbaar. Voorlopig is een werkkapitaal van €6000 per jaar beschikbaar. In de toekomst waarschijnlijk meer. Info, opgave: carinephilipse@ziggo.nl, www.carinephilipse.nl.

Doelstellingen van de stichting:

1. Het nemen en/of ondersteunen van initiatieven die de bewustwording en verdieping van mystieke ervaringen en mystieke processen bevorderen, bijvoorbeeld d.m.v. informatieve bijeenkomsten, retraites, publicaties.
2. Het nemen/bevorderen/ondersteunen van initiatieven die vanuit een mystieke bewogenheid gericht zijn op vrede, verzoening of mensen in kwetsbare situaties.

OPROEP

Kerstdiner Lukaskerk

De Lukaskerk houdt op Eerste Kerstdag 25 december een diner voor ruim honderd wijkbewoners. De kerk zoekt helpende handen voor, tijdens en/of na de maaltijd. Voorbereidingen vanaf 13 uur, deuren open om 17 uur, diner begint om 18 uur. Info, opgave bij Joline van Poppel: jvanpoppel@stekdenhaag.nl of 06 577 349 87.

advertentie

Wende uitvaartzorg
wanneer het leven een wending neemt...
Gesina Versteeg
070 397 15 77 | www.wendeuitvaartzorg.nl
samen@wendeuitvaartzorg.nl

BIJBELS QRS STILSTAAN BIJ ENGELEN

ENIGE TIJD GELEDEN BEGELEIDDE IK EEN oude dame, die geen familie meer had. Wel had ze jarenlang samengewoond met een vriendin, met wie ze naar eigen zeggen een diepe zielsverbondenheid had. Zij was inmiddels gestorven. Tijdens een van mijn bezoeken vertelde ze mij de volgende ervaring. 'Vorige week, toen het nog een paar dagen mooi weer was, had ik het moeilijk. Ik miste mijn vriendin erg. Opeens was het alsof ik haar hoorde zeggen: 'Ga toch even naar buiten!' Ik raapte al m'n kracht bij elkaar en maakte een kleine wandeling naar een parkje bij het Gemeentemuseum. Op een bankje genoot ik van de zon. Toen kwamen er twee van die opgeschoten jongens aanlopen en ik werd een beetje bang. Je hoort tegenwoordig van die rare verhalen... Maar een van de jongens vroeg: 'Kan ik u een ijsje aanbieden?' Ik sloeg het eerst af, maar hij ging er toch een halen. We raakten aan de

praat en ik vertelde hen dat ik mijn vriendin zo miste. Ze leefden erg met mij mee en dat deed me goed. Toen ze weggingen vloog er opeens een vlinder op mijn hand. Mijn vriendin heeft vroeger eindeloos veel vlinders gefotografeerd. Misschien was het toeval, maar ik voelde het alsof zij bij mij was en mij die twee engelen van jongens had gestuurd.'

Over engelen gesproken: tweeduizend jaar geleden, een stel herders op de velden van Bethlehem. Mannen die tot de laagste klasse behoorden: 'Dom volk, dat de wet niet kent', zeiden hun religieuze leiders. Als dat maar vaak genoeg tegen je gezegd wordt, ga je het nog van jezelf geloven ook. Zulke minachting gaat God aan het hart. Dus worden de engelen in het kerstverhaal juist naar hen gestuurd.

Daar is niets buitenissigs aan. Engelen lopen gewoon rond op onze aarde, zoals we hoorden uit

het verhaal van die oude dame. Maar net als zij schrokken ook de herders. Is dit geen 'engel der wrake', waarmee zo vaak bedreigd werd? Maar ze worden gerustgesteld: 'Vrees niet, want zie, ik verkondig u een vreugdevolle boodschap voor heel het volk. Heden is u een redder geboren. Christus de Heer.'

Dan krijgen de herders te horen waar het kind te vinden is. Zo worden bij God de laatsten tot de eersten gemaakt. En wanneer dit kind groot geworden is, doet hij hetzelfde. Ook hij heeft een zwak voor armen en zieken, tollenaars en zondaars, geminachte vrouwen. Met zijn oprechte aandacht gaf hij hen hun eigenwaarde terug, ge-

loof in zichzelf, in de mogelijkheden die in hen zaten om een mooi en heel mens te worden. Daar knapten zij geweldig van op.

Het mooie is dat er nog steeds mensen in dat spoor gaan. Ik denk bijvoorbeeld aan de Haagse straatpastores. Zij zijn mensen die in onze stad verloren lopen nabij. Zij leerden mij trouwens dat het iedereen kan overkomen: randfiguur worden. Door harteloos gedrag van anderen, eigen schuld of domme pech. Gemeden door velen, maar niet door deze engelen. Daar wilde ik even bij stil staan.

JOHN BATIST

Dit is de laatste aflevering van deze rubriek. Martin Koster, predikant in de Bosbeskapel, en John Batist, emeritus pastoraal werker bij de Antonius Abt, schreven om beurten een bijdrage. De titel is een knipoog naar het befaamde boek *Bijbels ABC* van K.H. Miskotte.

Troubadour

De kerststallenstalling in het Stadsklooster

Wist u dat in Den Haag er een stadsklooster staat waar wel tientallen kerststallen stallen? Ga er heen, nog vandaag - het is geen grote praat - 't zal u, net als Maria, bevallen.

Overall waar je kijkt, staan figuren tentoon van verschillende materialen. Ja, zover het oog reikt. Het is buitengewoon! Zonder ster zou je spoedig verdwalen

Herders zijn allemaal echte mannen van staal en ze staan er al tijden verstijfd zo. Schaapjes staan in de wei wat vernikkeld erbij en de hond is van was en dat blijft zo.

[...]

Zie je Jozef daar staan met zijn juttepak aan? Uit het juiste hout is hij gesneden. Maar zijn vrouw ziet wat pips, want zij zit in het gips, maar toch kijkt ze devoot en tevreden.

En daar in de kribbe ons mooiste cadeau: het kindeke Jezus van stro.

Broeder Frans leidt u rond langs de herders met hond, os en ezel, gevleugelde bodes en het heilige stel. Iedereen die is welkom! (Behalve dan koning Herodes.)

BELUISTER HET HELE LIED OP KERKINDENHAAG.NL

Opzweepende herrie in India

REPORTAGE Het lijkt wel een wedstrijd, 's morgens om vijf uur, als de gebedsoproep van de minaretten schalt. De ene moskee roept nog harder dan de andere. Is het een poging om elkaar te overstemmen? Nu hoor ik niet alleen Arabisch, ook Hindi.

HET IS EEN KLANKENPOTPOURRIE OP DEZE vroege tropische morgen in India. Zou er ook nog een kerk zijn die meetoert in het gezang? Het is een oorverdovend kabaal, maar ik vind het leuk. Ver van huis word ik ondergedompeld in een exotische sfeer. En ach, het duurt niet lang. Ik ben geen moslim en mag dus nog even slapen.

Iemand uit onze groep die veel heeft gereisd, vertelt dat moslims zich in Nederland enorm hebben aangepast. Hier wordt niet vijfmaal daags van de minaret opgeroepen tot gebed, terwijl dat in grote delen van de wereld wel gebeurt.

God en stilte, het lijkt bij ons een hype geworden. Zo niet in India. Met ons drieën liepen we een hindoeïetempeltje binnen. Een priester vroeg onze namen en deed voorbeden voor ons ten overstaan van zijn hindoeïgodheid. Hij offerde er wat bloemen en rijstkorrels bij en wij kregen een stip op ons voorhoofd. Daarna stelde de priester een automatische trommel in werking. Het ding maakte een enorme herrie. Blijkbaar moest zo de aandacht van de godheid worden getrokken. Ja, als het maar hard is en veel geluid produceert. Is dat nou iets van moslims of hindoes? We hebben op zondagmorgen een kerkdienst bijge-

India, een 'klankenpotpourrie', oorverdovend kabaal.

woond. En warempel, ook daar weer een hoop kabaal. Er werd ontegenwoordig vals gezongen, maar niemand die daar last van had, want: het was hard, heel hard, en dus geweldig. Om het nog erger te maken werd het gezang van de gemeente begeleid door een elektronisch jammerhout, ook vals. En luid. En toch had het wat, juist omdat alles er zo totaal anders is. Onvergelijkbaar met Nederland.

Stilte en geluid. Vergeleken bij India is ons geluidsniveau laag. Kerkklokken zijn hier bijna taboe en claxonneren is verboden. In India heeft een automobilist standaard zijn hand op de claxon en zijn voet op het pedaal. Stilte nodigt

uit tot reflectie, nadenken, meditatie. Geluid neemt je mee in een roes, heeft iets lieflijks en is opzweepend. Het is maar net waar je van houdt.

DAVID SCHIETHART

DAVID SCHIETHART, PREDIKANT VAN DE SHALOMKERK (DEN HAAG-ZUIDWEST), WAS TIJDENS ZIJN STUDIEVERLOF IN INDIA. SAMEN MET TWINTIG COLLEGA'S WAS HIJ TE GAST IN HET HENRY MARTYN INSTITUTE, MULTIRELIGIEUS INSTITUUT VOOR INTERRELIGIEUZE DIALOOG EN VERZOENING. BLOGS OVER DEZE REIS STAAN OP KERKINDENHAAG.NL.

Vredesvlammetje in het Aandachtscentrum

IN HET OECUMENISCH AANDACHTSCENTRUM IN de Schoolstraat brandt sinds half november dag en nacht een lampje. Het is een olielampje, dat in de etalage staat opgesteld. Een kleine uitvoering van de Wereldvredesvlam bij het Vredespaleis.

Het lampje is gemodelleerd naar een klassieke mijnwerkerslamp. Tot voor kort brandde de vredesvlam in winkelcentrum Leidschenhage in Leidschendam, in het ontmoetingshuis De Schakel. Vanwege een grote verbouwing moet dat echter verdwijnen. Een delegatie vrijwilligers heeft de lamp onlangs naar Den Haag gebracht, inclusief een doos vol folders en extra flessen

lampenolie. In het Aandachtscentrum is de lamp door pastor Plony de Jong en haar vrijwillige medewerkers enthousiast ontvangen.

De Wereldvredesvlambeweging is ontstaan in 1999. Sindsdien brandt in elk land op een symbolische plaats een grote vlam, als kristallisatiepunt voor allerlei educatieve vredesprojecten. De vlammen zijn een symbool van eenheid en wereldvrede. Gezien de dagelijkse toeloop van bezoekers bij het Vredespaleis inspireren ze velen. De verwachting is dat ook de junior-vlam in het Aandachtscentrum bezoekers tot mooie gedachten brengt.

Met korting naar 'Salzburger Advent'

Het Haagse ensemble Ciconia Consort en het Nationaal Jeugdkoor geven een Oostenrijks kerstconcert, 'Salzburger Advent'. De Oostenrijkse volksmuziek was inspiratiebron voor componisten als Mozart, Diabelli en Strauss. Mozart, die soms negatief was over het provinciale Salzburg, haalde toch inspiratie uit zijn muziek. Dirigent: Dick van Gasteren.

Kerk in Den Haag en het Ciconia Consort geven lezers € 7 korting. Wie bij bestelling de kortingscode 'BCA1812' doorgeeft, betaalt € 21 voor een kaartje plus drankje. Kaarten te koop aan de kassa van het Zuiderstrandtheater, via Zuiderstrandtheater.nl en tel. 070 8800 333.

ZONDAG 18 DECEMBER, 15 UUR. NIEUWE KERK.

Mooie kerstavond voor jong Den Haag

Voor de vierde keer nodigen de Zinzoekers twintigers en dertigers uit voor een kerstavond met vuur, muziek, glühwein en oude verhalen. Er zijn ook workshops. 'Zinzoekers' zoekt naar zin en betekenis in filosofie, geloof, kunst, muziek, of door iets te betekenen voor een ander.

VRIJDAG 23 DECEMBER, 19:30-23 UUR, VRIJE BIJDRAGE. PARKSTRAAT 32. INFO, OPGAVE: STEKJONG.NL.

COLUMN

HET BOEK JULIANA, VORSTIN IN EEN mannenwereld van Jolande Withuis is deze maand een populair cadeau. De mannen Sint en Piet hebben er hun handen vol aan. Misschien is de biografie nog beter geschikt als cadeau voor onder de kerstboom. Want op het feest waar de komst van de vredesvorst bezongen wordt, zou het verhaal van de vredesvorstin Juliana toch van mond tot mond moeten gaan.

Enthousiasme over die kant van Juliana is echter opvallend schaars. Goed, de schrijfster geeft haar eerherstel vanwege haar doortastendheid in de oorlogsjaren. Ze beschrijft ook keurig haar spirituele zoektochten. Maar omdat Withuis, zoals ze zegt, geen antenne heeft voor geloofsonderwerpen, blijft die kant een beetje vlak. Het gevolg is dat het beeld van de gelovige vorstin als ijveraar voor de wereldvrede nog steeds wordt opgehangen aan haar omstreden omgang met zweriger hielenlikkers. Dat is jammer, omdat Juliana beter verdient. Ik heb een zwak voor haar. Niet alleen omdat ik

De jonge koningin Juliana.

geboren ben in het jaar dat zij de troon besteeg – zo iets geeft toch een band – maar omdat ze in de tijd van de Koude Oorlog een contrapunt vormde van de toen heersende publieke opinie. Ze hield in 1952 voor het Amerikaanse congres een gloedvolle speech over het belang van wereldvrede. Acht keer werd ze door applaus onderbroken. Haar Hollandse critici vonden haar verhaal pacifistisch – wat toen gelijk stond aan landverraad. Maar wat

EEN VREDESBEELD VOOR JULIANA

ze zei is nog steeds actueel. Juliana zei tegen het Congres: 'Wij kunnen niet hopen op betere tijden, tenzij het mensdom als geheel zijn boeien afwerpt – boeien van allerlei soort – niet slechts die van tirannie en totalitarisme, maar ook die van eigenbelang, vooroordeel, tekort aan begrip en gebrek aan vertrouwen.' En: 'De mensheid in nood moet voor een groot deel op uw juist oordeel vertrouwen om uitkomst te krijgen. Laten wij allen ons uiterste best doen. Laat ons de rest aan God overlaten. Hij zal deze arme wereld niet verzaken, om der wille van de goedwillenden en dapper strijden, die er in wonen.'

Over Juliana's geloof is veel gespeculeerd. Hervormd gedoopt in de Haagse Willemskerk, belijdenis gedaan in de Julianakerk in Transvaal, ontwikkelde ze zich tot een vrouw die niet in één levensbeschouwelijk hokje paste. Theosofie, Rozenkruizers, Quakers, doorgevingen 'van boven' van haar vriendin Greet Hofmans, interesse in Krishnamurti, een ontmoeting met Martin Buber – het kon niet op. Een nieuwe, christelijke wereldorde was in

de kringen waarin Juliana verkeerde het gesprek van de dag. En ook daarbuiten. Gebedsgenezingen, waar sommigen nu met verbazing naar kijken, waren in de jaren vijftig publiekstrekkingen van jewelste. In 1958 bezochten honderdduizenden de Amerikaanse evangelist Osborn op het Malieveld.

Vreemd genoeg is Juliana als vredesvorstin totaal uit beeld geraakt. Ook in Den Haag, dat zich graag afficheert als stad van vrede en recht. Haar voorvaders worden in de stad herdacht met grote ruitbeelden: dappere strijders. Haar moeder Wilhelmina staat, in de woorden van de dichteres Ida Gerhardt, krijgshaftig in een

vormeloze jas naast de gotische zaal van de Raad van State. Maar waar blijft een vredesbeeld voor Juliana? Misschien een mooie gedachte voor de Kerst, vredesfeest bij uitstek.

JAN GOOSSENS